

Декоративне мистецтво як відображення культурної ідентичності

Анотація. У статті розглянуто роль декоративного мистецтва як виразника та хранителя культурної ідентичності народів. Досліджено зв'язок між декоративним мистецтвом і повсякденним життям, аналізуються способи відображення світогляду, цінностей та історичного досвіду спільнот через орнаменти, техніки та матеріали. Особливу увагу зосереджено на реакції декоративного мистецтва на історичні зміни, культурні взаємовпливи та виклики глобалізації. Розглянуто приклади національних рухів відродження, що використовували традиційне декоративне мистецтво як інструмент самоідентифікації, а також сучасні мистецькі практики, які переосмислюють традиційні форми для вираження актуальних суспільних питань. Підкреслено значення декоративного мистецтва у збереженні культурної пам'яті, у формуванні сучасних ідентичностей у контексті глобалізованого світу.

Ключові слова: декоративне мистецтво, культурна ідентичність, традиційні ремесла, культурний код, символіка, національне відродження, культурний обмін, глобалізація, культурна спадщина, трансформація традицій.

Annotation. The article examines the role of decorative art as an expression and keeper of cultural identity of peoples. It explores the connection between decorative art and everyday life, analyzing ways of reflecting worldview, values, and historical experience of communities through ornaments, techniques, and materials. Special attention is focused on decorative art's response to historical changes, cultural interactions, and challenges of globalization. The article considers examples of national revival movements that used traditional decorative art as a tool for self-identification, as well as contemporary artistic practices that reinterpret traditional forms to express current social issues. The significance of decorative art in preserving cultural memory and in shaping modern identities in the context of a globalized world is emphasized.

Keywords: decorative art, cultural identity, traditional crafts, cultural code, symbolism, national revival, cultural exchange, globalization, cultural heritage, transformation of traditions.

Декоративне мистецтво завжди відображало душу народу. Через орнаменти, візерунки, кольори та форми люди передавали своє уявлення про світ, історію та цінності наступному поколінню. Ця особлива мовна символіка дозволяє нам зазирнути в минуле і зрозуміти культурний код різних спільнот [1-4; 6; 11; 12]. Кожен елемент декоративного мистецтва має глибинне значення, що формувалося протягом століть [8]. Геометричні мотиви часто символізують космологічні уявлення народу, рослинні орнаменти відображають зв'язок людини з природою, а зооморфні зображення нерідко пов'язані з тотемними віруваннями [10]. Разом ці символи створюють цілісну картину світосприйняття спільноти, її духовних цінностей та естетичних ідеалів.

Техніки виконання декоративного мистецтва також несуть важливу культурну інформацію. Методи обробки матеріалів, специфічні технологічні прийоми, інструменти – все це формувалося в конкретних історичних і географічних умовах, відображаючи адаптацію народу до свого середовища [2; 11]. Наприклад, різьблення по дереву більш характерне для лісистих регіонів, тоді як у степових зонах розвивалися мистецтва, пов'язані з обробкою шкіри та текстилю.

Вивчаючи декоративне мистецтво різних культур, ми можемо простежити не лише унікальні риси кожної з них, а й історичні зв'язки між народами, шляхи

культурної дифузії та взаємовпливів. Це робить декоративне мистецтво безцінним джерелом для розуміння як культурної самобутності, так і складних процесів міжкультурної взаємодії, що формували світову цивілізацію.

Унікальність декоративного мистецтва відображається в його тісному зв'язку з повсякденним життям. По-перше, декоративне мистецтво виникло з практичних потреб людини. Наші предки почали прикрашати предмети побуту не лише заради естетики, а й з ритуальною чи захисною потребою. Візерунки на одязі, посуді та інших ужиткових речах часто мали сакральне значення – оберегові символи захищали від злих сил, приносили добробут, родючість, здоров'я. З часом утилітарна функція поєднується з естетичною, формуючи особливий культурний код.

По-друге, на відміну від «високого мистецтва», яке часто створювалося для обмеженого кола еліти, декоративно-ужиткове мистецтво було доступне широким верствам населення. Звичайна селянка, вишиваючи рушник, ставала носієм і творцем культурної традиції. Цей демократичний характер декоративного мистецтва робить його автентичним відображенням народного світогляду, цінностей та естетичних ідей.

По-третє, декоративне мистецтво супроводжує людину протягом всього життєвого циклу. Від колиски, прикрашеної різьбленням, до вишитого весільного вбрання і до поховальних атрибутів – усі ключові моменти життя були позначені особливими предметами декоративного мистецтва. Це створювало символічну канву людського середовища, вписуючи індивідуальне життя в колективний культурний наратив.

По-четверте, тісний зв'язок з побутом забезпечив безперервність традиції. Техніки декоративного мистецтва передавались у родині від старшого покоління до молодшого, часто супроводжуючись поясненнями значень символів та орнаментів. Це забезпечувало культурну послідовність навіть у періоди соціальних потрясінь, коли офіційна культура зазнавала докорінних змін.

По-п'яте, завдяки своїй «вбудованості» в побут, декоративне мистецтво відображає найбільш глибокі, архетипні проявлення культури. Орнаменти, що повторюються на килимах, вишивках, керамічних виробах, часто зберігають елементи, що сягають корінням у християнські часи – сонячні знаки, символи родючості, води, стилізовані зображення тварин і рослин.

Нарешті, завдяки саме цій «буденності» декоративне мистецтво найбільш чутливо реагує на різноманітні культурні впливи, адаптуючи їх до місцевого контексту. Проаналізувавши зміни в орнаментиці, кольоровій гамі, техніках, можна простежити історію культурних контактів народу, його взаємодію із сусідами та загальноісторичні процеси.

На відміну від монументальних форм мистецтва, декоративне мистецтво оточує людину в її побуті – у вишивці на рушниках, розписі посуду, килимарстві, різьбленні по дереву [8]. Відтак, воно стає найбільш органічним, природним виразником культурної ідентичності, своєрідним «культурним ДНК», що зберігає інформацію про світогляд, історію та естетичні уподобання народу.

Кожна культура має свої знакові елементи в декоративному мистецтві. Українська вишивка з її червоно-чорними геометричними орнаментами, що мають глибоке символічне значення; японські кімоно з вишуканими природними мотивами, що відображають філософію гармонії з природою; марокканська мозаїка зелліж з її складними геометричними композиціями, що втілюють математичну досконалість ісламського світогляду – усі ці приклади демонструють, як через декоративне мистецтво проявляється сутність національної культури.

Цікаво спостерігати, як декоративне мистецтво реагує на історичні зміни та культурні взаємовпливи. У періоди національного відродження декоративне

мистецтво часто стає інструментом культурної самоідентифікації. Наприклад, український рух за національне відродження кінця XIX – початку XX ст. супроводжувався підвищенням інтересом до народного мистецтва. Художники та мистецтвознавці, такі як Василь Кричевський та Олена Пчілка, активно збирали, вивчали і популяризували традиційну вишивку, кераміку, різьблення. Подібні процеси спостерігалися у Фінляндії (рух «Калевала»), Норвегії (відродження розпису «росмалінг»), Угорщині (рух за збереження народного мистецтва під проводом Жолта Кішша). Це не було просто ностальгією за минулим, а свідомим актом в утвердженні культурної самобутності в умовах імперського тиску чи глобалізаційних процесів.

Водночас, реалізується культурний обмін до появи нових гібридних форм, які збагачують традиційні техніки та орнаменти.

Механізм культурного обміну в декоративному мистецтві можна проілюструвати конкретними історичними прикладами. Після відкриття морських шляхів до Східної Азії в XVI-XVII ст. Європу захопила мода на китайську порцеляну. Спочатку її просто імпортували, потім почали імітувати (стиль «шинуазрі»), а згодом європейські майстри створили власну інтерпретацію, поєднуючи східні мотиви з місцевими традиціями. Так народився знаменитий майсенський фарфор у Німеччині та делфтська кераміка в Нідерландах – гібридні форми, що стали новими класичними стилями.

Подібні процеси відбувалися під час колоніальної експансії європейських держав. Індійські тканини з набивними візерунками не лише стали популярними в Європі, а й вплинули на розвиток європейського текстильного виробництва. Водночас, у самій Індії під британським впливом виникли нові стилі ткацтва та вишивки, що поєднували місцеві та європейські елементи.

Особливо цікавим є феномен «повернення» до традиційного мистецтва після періодів примусової модернізації. Після реставрації Мейдзі в Японії (1868 р.) країна пережила період стрімкої вестернізації, але вже на початку XX ст. виник рух «мінгей» (народне мистецтво), очолений філософом і мистецтвознавцем Янагі Соецу, який підкреслював цінність традиційних ремесел як виразу японського духу.

Глобалізація створює парадоксальний тиск – з одного боку відбувається уніфікація, а з іншого – збільшується цінність автентичного, неповторного, що має коріння в конкретній культурі. Наприклад, скандинавський дизайн з його мінімалізмом і функціональністю, що водночас зберігає зв'язок з народними традиціями, став всесвітньо популярним саме в епоху глобалізації.

Сучасні дизайнери та майстри декоративного мистецтва часто працюють на межі традицій та інновацій. Українська дизайнерка Віта Кін створює сучасний одяг, використовуючи елементи традиційної вишивки. Японський керамік Такуро Кувата експериментує з традиційними техніками обпалювання, створюючи унікальні сучасні форми. Марокканські майстри поєднують традиційну техніку зелліж із сучасними дизайнерськими рішеннями.

Цей діалектичний процес збереження і трансформації традицій у декоративному мистецтві демонструє ширші соціокультурні процеси – пошук балансу між культурною самобутністю та відкритістю до зовнішніх впливів, між традицією та інноваціями, між локальним і глобальним.

Сучасні митці все частіше звертаються до традиційного декоративного мистецтва як джерела натхнення, переосмислюючи його в контексті сучасних проблем. Вони використовують традиційні техніки для створення актуальних висловлювань про ідентичність, міграцію, екологічні проблеми. Таким чином, декоративне мистецтво не лише зберігає культурну пам'ять, а й бере активну участь у формуванні сучасної ідентичності.

Ми живемо в епоху, коли питання ідентичності стають особливо гострими. У

цьому контексті декоративне мистецтво набуває особливої цінності як місток між минулим і майбутнім, як засіб для розуміння і збереження унікальності кожної культури в різноманітному глобальному світі.

Список використаних джерел:

1. Marushchak O.V., Zuziak T.P., Savchuk I.V., Rohotchenko O.O. Artistic and aesthetic competencies development: training teachers using decorative and applied arts. *Society. Integration. Education: Proceedings of the International Scientific Conference* (May 22th-23th, 2020, Rezekne). Rezekne: Rezeknes Tehnologiju Akademija, 2020. Volume V. 719-728. URL: <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/4917/4739>
2. Зузяк Т.П., Марущак О.В. Досвід визначних майстрів гончаротворення як передумова етнокультурного виховання студентської молоді. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. 1. С. 186-191.
3. Зузяк Т.П., Марущак О.В., Шинін О.С., Савлук В.М. Інтегративна природа декоративно-ужиткового мистецтва як чинник збереження художніх традицій народних ремесел і промислів. *Perspectives of world science and education: abstracts of the 3rd International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2019. P. 172-180.
4. Марущак О., Зузяк Т., Соловей В., Кізім С. Синергія цифрових технологій та засобів національного орнаменту у формуванні естетичних уявлень фахівців культури та мистецтва. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 9(15). С. 770-781.
5. Марущак О.В., Довженко М.В., Мудрак Н.В. Стилізація та декоративна інтерпретація як особливий вид художньої творчості. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2024. Вип. 3. С. 34-39.
6. Марущак О.В., Зузяк Т.П. Формування у майбутніх педагогів професійної компетенції з дизайн-проектування засобами декоративно-ужиткового мистецтва. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів: НУЧК, 2020. Вип. 8(164). С. 209-215.
7. Марущак О.В., Кравець В.М., Мудрак Н.В. Декоративний рисунок як універсальний інструмент умовно-декоративного сприйняття світу. *Актуальні питання науки, освіти і суспільства: теорія і практика*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Умань, 28 жовтня 2022 р.): у 2 ч. Умань: ЦФЕНД, 2022. Ч. 1. С. 73-74.
8. Марущак О.В., Магдич Я.І. Інтеграційний підхід у навчанні майбутніх учителів трудового навчання та технологій як умова збереження традицій декоративно-ужиткового мистецтва. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2019. Вип. 2. С. 19-22.
9. Марущак О.В., Масюк В.О. Декоративність як форма організації художнього образу. *Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2022. Вип. 5. С. 187-192.
10. Марущак О.В., Романенко С.В., Будикіна Б.С., Павловська Є.А. Художньо-образна мова формування декоративної композиції. *Scientific Research: Theoretical*

Foundations and Practical Applications. Proceedings of the VII International scientific and practical conference. (January 24-26, 2024) Vienna, Austria, International Scientific Unity. 2024. Pp. 57-61.

11. Марущак О.В., Савчук І.В., Бойчук С.О. Духовно-естетичне виховання учнів ЗНЗ засобами гончарного мистецтва. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. 1. С. 221-225.

12. Шимкова І.В., Зузяк Т.П., Марущак О.В. Особливості вивчення збереження культурної спадщини під час воєнного стану. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Вип. 73, том 3, 2024. С. 174-181.